

ASPECTE ALE GRAFICII SATIRICE ÎN CREAȚIA PICTORIȚELOR VALENTINA RUSU-CIOBANU, ELENA ROTARU, NATALIA BAHCEVAN ȘI MARGARETA CHIȚCATÎ

Lucia ADASCALIȚA

*Școala Doctorală, Departamentul Design Industrial și de Prods, Facultatea de Design,
Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova*

Autorul corespondent: Lucia Adascalita, lucia.adascalita@dip.utm.md

Rezumat. *Lucrarea de față își propune să evidențieze implicarea pictorițelor Valentina Rusu-Ciobanu, Elena Rotaru, Natalia Bahcevan și Margareta Chițcatî în procesul evolutiv al graficii satirice din Republica Moldova precum și de promovare a acestora la nivel național și internațional prin intermediul diverselor concursuri naționale și internaționale. Multe dintre caricaturile semnate de protagoniste au văzut lumina tiparului pe paginile revistei de satiră și umor „Chipăruș”. Aceste opere grafice prezintă interes atât prin maniera de reprezentare plastică a subiectelor abordate, cât și prin varietatea tehnicilor graficii implicate în realizarea imaginii. Obiectivele cercetării vizează identificarea particularităților distinctive ale lucrărilor umoristico-satirice, a mijloacelor de expresie plastică specifice fiecărei creatoare în parte, a mesajelor generate și a funcțiilor esențiale pe care le dețin foile grafice. Cercetarea pornește de la abordarea graficii satirice din perspectiva teoretică, a spațiului său de manifestare pe plan național și internațional și se concentrează pe evidențierea tipurilor de caricaturi exersate de fiecare creatoare în parte și manierele specifice de tratare a imaginii. Metodele de cercetare folosite se diferențiază în metode de culegere a datelor și a materialului ilustrativ, și de prelucrare și organizare a informațiilor: semiotică, tipologică, semantică, axiologică, imagologică, de sinteză.*

Cuvinte cheie: *grafică satirică, compoziție, elemente compoziționale, mijloace de expresie plastică, subiect.*

Introducere

În cea de-a doua jumătate a secolului XX – începutul secolului XXI, în Republica Moldova, concomitent cu pictura, grafica de șevalet, grafica pentru copii, gravura, sculptura și artele decorative se dezvoltă pe larg și grafica umoristico-satirică. De-a lungul acestei perioade de timp, pe paginile diverselor publicații, precum *Moldova socialistă, Scânteia Leninistă, Tineretul Moldovei, Tinerimea Moldovei, Femeia Moldovei, Chipăruș, Nistru, Cultura Moldovei, Cultura, Literatura și Arta, Tribuna, Moldova, Gazeta de seară, Alunelul, Lanterna magică, Timpul, Săptămâna, Jurnal de Chișinău* ș.a., văd lumina tiparului un număr impunător de foi grafice specifice genului caricatural. Acestea la rândul lor, au fost create și promovate prin intermediul expozițiilor naționale, unionale și internaționale de către un număr mare de plasticieni precum Iurie Rumeanțev, Boris Șirokorad, Nicolae Makarenko, Leonid Domnin, Evghenii Meregă, Simion Polingher, Aron Ștarkman, Alexei Zenin, Igor Vieru, Glebus Sainciuc, Alexei Grabco, Gheorghe Vrabie, Alexei Colâbneac, Nicolai Datii, Iurie Canașin, Filimon Hămuraru, Dumitru Trifan, Valeriu Curtu, Ion Mișali, Mihail Gherman, Petru Furculiță, Alexandr Bobîr, Aurel Guțu, Alex Dimitrov, Ion Mățu, Victor Crudu, Sergiu Puică, Valeriu Ionițoi, Sergiu Tomșa, Mihai Mîreanu, Vitalie Cușnir, Alexandru Plăcintă ș.a. Alături de plasticienii menționați s-au promovat merituos și mai multe pictorițe care, de regulă, și-au consacrat creația altor genuri artistice precum pictura, arta cinematografică sau tapiseria. Printre acestea se evidențiază artistecele Valentina Rusu-Ciobanu, Elena Rotaru, Natalia Bahcevan și Margareta Chițcatî. Pictorițele menționate și-au dezvoltat propriul stil de elaborare a imaginii satirice, promovând arta caricaturii în republică și peste hotare. În articol autoarea își propune să evidențieze preocupările artistice din domeniul graficii satirice a Valentinei Rusu-Ciobanu, Elenei Rotaru, Nataliei Bahcevan și a Margaretei Chițcatî.

Particularitățile de realizare a graficii satirice în creația Valentinei Rusu-Ciobanu, Elenei Rotaru, Nataliei Bahcevan și a Margaretei Chițcații

Alături de mai mulți plasticieni ce practică grafica satirică în cel de-al șaselea deceniu al secolului XX, se regăsește și pictorița Valentina Rusu-Ciobanu (1920-2021), aceasta fiind unica femeie care crează foi umoristico-satirice în acest deceniu. Absolventă a Școlii Republicane de Arte Plastice „Ilia Repin” din Chișinău, devine membru a Uniunii Artiștilor Plastici din R.S.S.M. în toamna anului 1947. I s-a decorat Premiul de Stat al RSSM (1974) și Maestru Emerit în Artă din RSSM (1980) ș.a. [1, 2]. Referindu-ne la domeniul caricatural, Valentina Rusu-Ciobanu a creat foi umoristico-satirice pentru revista de satiră și umor *Chipăruș*. Debutează în acest domeniu cu lucrarea „Первомайская заставка” (hârtie și acuarelă), publicată în numărul opt al revistei de satiră și umor „Chipăruș” din anul 1958. Cu această lucrare grafică artista participă la *Expoziția de pictură, sculptură, grafică și artă decorativă consacrată Congresului XXI al PCUS*, a cărei catalog iese de sub tipar în 1959 [3]. Tot în anul 1958, a fost tipărită în revista *Chipăruș* lucrarea umoristico-satirică *Ce faci, bade?* (Fig. 2) – o caricatură socială a cărei temă a fost inspirată dintr-o situație reală care s-a produs pe unul dintre traseele republicii (dovadă în acest sens fiind mica descriere textuală ce însoțește imaginea). În foaia grafică menționată protagonista reușește să redea artistic atmosfera tensionată în care se află personajele. Subiectul este desfășurat plastic descriptiv, fiind acompaniat estetic de expresiile decorative ale culorii, iar chipurile umane sunt evidențiate prin intermediul liniei și a grotescului.

În grafica satirică de la sfârșitul anilor '60 își încearcă abilitățile de caricaturist și tapisiera Elena Rotaru (30.05.1938-2019). Aceasta și-a făcut studiile la Școala Republicană de Arte Plastice „Ilia Repin” din Chișinău (1952-1958) și la Școala Superioară de Artă Industrială „Stroganov” din Moscova (1967). Devine membru a Uniunii Artiștilor Plastici din R.S.S.M. în 1967. Inițial a activat în calitate de pictor la Fabrica de Covoare din Cimișlia, ca apoi – profesoară la Școala Republicană de Arte Plastice „Ilia Repin” (1968). I s-au decernat distincțiile Premiul de Stat al RSSM (1988) și Maestru Emerit în Artă (1989) [1, 8]. Concomitent cu realizarea unor numeroase tapiserii de certă valoare artistică, pictorița Elena Rotaru a creat și a publicat, în deceniile șapte și opt ale secolului XX, caricaturi pe paginile revistei de satiră și umor „Chipăruș”. Foile grafice umoristico-satirice semnate de protagonistă continuă experiențele plastice și subiectele tematice caracteristice perioadei date de timp, diversificând acest gen al artelor plastice prin modalități de tratare grafică și prin implicarea comparației și asocierii, exersate în calitate de mijloace de limbaj simbolic, care, contribuie la relevarea expresiei estetice și a conceptului spre care se opta (Fig. 1). Linia este principalul promotor al valențelor simbolice în foile grafice semnate de Elena Rotaru.

La începutul celui de-al nouălea deceniului, în grafica satirică se evidențiază talentul artistei Natalia Bahcevan. Pictorița, caricaturista și scenografa de film animat Natalia Bahcevan s-a născut la Chișinău, la 28 decembrie 1954. În perioada 1966-1970 a făcut studii la Școala de pictură pentru copii „Alexei Șciusev”, între anii 1970-1974 a studiat la Școala Republicană de Arte Plastice „Ilia Repin”, iar din 1974 până în 1980 – la Institutul Unional de Cinematografie din Moscova. În anul 1987 devine membră a Uniunii Artiștilor Plastici din R.S.S.M [1]. Foile umoristico-satirice semnate de Natalia Bahcevan farmecă prin amplitudinea largă a limbajului umoristic ce balansează între grotesc și ironia batjocoritoare. Diversitatea axiologică a imaginilor elaborate de către artistă, evoluează de la reprezentarea firescului realității, acesta fiind înviorat de o ironie subtilă, până la vibrații de promovare în imagine a unor mesaje „suav-anapoda” (Fig. 3). Artista a promovat activ grafica satirică națională la expoziții vernisate în orașul Gabrovo din Bulgaria, în anii 1983, 1985, 1987 [4]. Caricaturile sale văd lumina tiparului pe paginile revistei de satiră și umor „Chipăruș”.

Un aport cantitativ și calitativ valoros în grafica satirică din Republica Moldova este adus de artista Margareta Chițcații, născută pe 31 ianuarie 1967 în orașul Edineț. Margareta Chițcații a studiat la Școala de pictură pentru copii din or. Leova (1978-1984), apoi la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Facultatea Grafică și pictură. În perioada 1989-1992 activează în calitate de pictor scenograf la Moldova-Film, secția Animație, din anul 1992 până în prezent –

redactor artistic la ziarul *Săptămâna*. Într-o perioadă mai lungă activează concomitent la mai multe redacții, astfel între anii 1994-1999 este redactor artistic la revista *Momentul*, în perioada 2002-2005 a fost redactor artistic la revista de satiră și umor *Pardon*, între anii 2003-2005 a fost redactor artistic la ziarul Uniunii Umoriștilor *Cucu*, iar din 2007 până în prezent este redactor șef la revista de satiră și umor *Chipăruș Plus*. Margareta Chițcații este membru al Uniunii Ziariștilor din Moldova (1994), membru al Uniunii Umoriștilor din Republica Moldova (2002), președinte al Asociației Caricaturiştilor din Republica Moldova (2003), membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (2004). Caricaturile semnate de Margareta Chițcații văd lumina tiparului pe paginile revistei de satiră și umor *Chipăruș* și *Chipăruș Plus*, ziarului *Cucu*, revistei de satiră și umor *Pardon*, ziarului *Săptămâna*, revistei *Lanterna Magică* ș.a [5]. Spre deosebire de alți caricaturişti, Margareta Chițcații se promovează în domeniul graficii satirice printr-o diversitate artistică grație exersării unei palete vaste de mijloace artistice și materiale. Pictorița creează caricaturi sociale, politice, șarje cu animale, șarje de subiect, șarje simple, caricaturi cu umor negru. Diversitatea tematică și îndrăzneala selectării subiectelor sunt caracteristice întregii creații a protagonistei. Sunt reprezentative spusele Margaretei Chițcații într-un dialog purtat cu jurnalista Aneta Grosu pentru Ziarul de Gardă, unde artista, afirma următoarele: „După mine, viața intimă a persoanelor este un subiect foarte interesant, iar prin caricatură, utilizând acest subiect, încerc să combat viciile societății, cum ar fi traficul de ființe, bolile cu transmitere sexuală, SIDA”. Cea mai preferată este tema corupției din medicină, învățământ, sport; calitatea proastă a vieții și nivelul deplorabil al societății. Pentru un caricaturist este valabil principiul „cu cât este mai rău, cu atât este mai bine, în sens că, atunci când sunt mai multe probleme în jur, caricaturişti au mai mult de lucru” [6]. În creația pictoriței Margareta Chițcații se reliefează explicit tendințele acesteia îndreptate spre o analiză critică a cotidianului. Or, prin prezentarea plastică a unor detalii surprinse din viața de zi cu zi, pictorița elaborează imagini ce poartă în sine semnificații subtile, acestea fiind acompaniate de expresii și metafore cu pronunțate valențe simbolice (Fig. 4-6). Foile grafice semnate de protagonistă fiind lipsite de amabilitate sunt pe alocuri chiar sardonice, ceea ce presupune pe de o parte, ca mesajele generate de imagini să fie dificil de asimilat de către cititori, iar pe de altă parte, creează oportunități de cunoaștere și pătrundere în absurditatea fenomenelor și a situațiilor în care se pomenește firea omenească în virtutea aflării în anumite circumstanțe existențiale.

Merituoasă este impicarea activă a Margaretei Chițcații, alături de alți plasticieni, în procesul de fondare, în data de 12 iunie 2003, a Asociației Caricaturiştilor din Republica Moldova [7]. Scopul asociației fiind promovarea graficii umoristico-satirice din țară, colaborarea cu mass-media, organizarea de expoziții și concursuri precum și promovarea drepturilor de autor. Pe parcursul carierei sale artistice, Margareta Chițcații a participat la numeroase concursuri internaționale unde s-a învrednicit cu diverse premii: Premiul I la „Concursul Internațional de umor negru *Humorror – Dracula*” (1997) și „Concursul Internațional de caricatură Constantin Tănase” (1998, 2000) (Vaslui, România); Premiul special „The Third International Cartoon Contest”, Siria (2007); Premiul III „DIDACO Cartoon Contest”, Coreea (2007); Premiul II „International Cartoon Contest”, Columbia (2007); Premiul III „Международный Форум Визуального Юмора КАРИКАТУРУМ 4”, Rusia (2008) ș.a.

Caracteristici distinctive ale foilor umoristico-satirice semnate de Valentina Rusu-Ciobanu, Elena Rotaru, Natalia Bahcevan și a Margareta Chițcații

Studierea creației artistelor Valentina Rusu-Ciobanu, Elena Rotaru, Natalia Bahcevan și Margareta Chițcații a favorizat identificarea particularităților distinctive ale lucrărilor acestora atât din punct de vedere tipologic, cât și a materialelor artistice utilizate, a mijloacelor plastice, a principiilor de realizare a imaginii și a figurilor de stil implicate în procesul de realizare plastică a acesteia. În acest context, în tabelele 1-4 sunt sintetizate rezultatele analizei efectuate pe direcțiile sus menționate.

Tabelul 1.

Categoriile de grafică satirică specifice creației artistelor incluse în studiu

Nr.	Categoriile graficii satirice	Valentina Rusu-Ciobanu	Elena Rotaru	Natalia Bahcevan	Margareta Chițcații
1	Caricatură socială și cotidiană	+	+	+	+
2	Caricatură politică	-	-	-	+
3	Șarjă	-	-	-	+
4	Strip sau bandă desenată	-	-	-	+

Tabelul 2.

Mijloacele plastice implicate în procesul de realizare a foilor umoristico-satirice

Nr.	Materiale	Valentina Rusu-Ciobanu	Elena Rotaru	Natalia Bahcevan	Margareta Chițcații
1	Punctul	+	-	+	-
2	Linia	+	+	+	+
3	Pata tonală	+	-	+	+
4	Culoarea	+	-	+	+

Tabelul 3.

Mijloacele materiale utilizate în procesul de realizare a foilor umoristico-satirice

Nr.	Materiale	Valentina Rusu-Ciobanu	Elena Rotaru	Natalia Bahcevan	Margareta Chițcații
1	Tuș	+	+	+	+
2	Creion	+	+	+	+
3	Creioane colorate	-	-	-	+
4	Pix	-	-	-	+
5	Acuarelă	+	-	+	+
6	Tuș+acuarelă	+	-	+	+
7	Grafica digitală	-	-	-	+

Tabelul 4.

Principiile și figurile de stil specifice creației artistelor incluse în studiu

Nr.	Principii și figuri de stil	Valentina Rusu-Ciobanu	Elena Rotaru	Natalia Bahcevan	Margareta Chițcații
1	Grotescul	+	-	+	+
2	Exagerarea trăsăturilor	-	-	+	+
3	Metafora	-	+	+	+
4	Alegoria	-	-	-	+
5	Hiperbola	-	-	-	-
6	Comparația	-	+	-	+
7	Zoomorfia	-	+	-	+
8	Anacronismul	-	-	-	+
9	Reducerea	-	+	-	-

Concluzii:

- Analizând lucrările umoristico-satirice realizate de către pictorițele Valentina Rusu-Ciobanu, Elena Rotaru, Natalia Bahcevan și Margareta Chițcații evidențiem exersarea diversă de către protagoniste a liniei, a petei tonale și a culorii, precum și implicarea vastă de către unele dintre artiste a așa procedee și figuri de stil ca grotescul, exagerarea trăsăturilor faciale ale personajelor, utilizarea metaforei, comparației și a zoomorfiei.
- Artistele menționate în studiu au exersat grafica satirică în mod divers. Unele dintre acestea au profesat grafica satirică în perioade temporale limitate, altele și-au dezvoltat abilitățile de caricaturist pe parcursul unor perioade îndelungate de timp promovându-și creația satirică pe arena națională și internațională prin intermediul concursurilor de caricatură.
- Imaginile satirice semnate de protagoniste, prin însăși modul de structurare compozițională și realizare sintactică a acesteia intrigă, îndeamnă sau ispitește iubitorii de caricatură, să pătrundă în subtilitățile semantice ale subiectelor valorificate și a particularităților artistice de generare a acestora.

Bibliografie:

- [1] COLESNIC, I. Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală”. Ghid enciclopedic. Chișinău: Editura Museum, 2008, pp. 39, 40, 193, 195.
- [2] Necrolog Valentina Rusu-Ciobanu. [accesat 10.02.2024] Disponibil: <https://www.arta.md/ro/article/necrolog-valentina-rusu-ciobanu>
- [3] Выставка живописи, скульптуры, графики и декоративно-прикладное искусства, посвящённая XXI съезду КПСС. Каталог. Кишинев, 1959.
- [4] RUMEANȚEV, I. ș. a. Caricaturi: pentru timp liber. Chișinău: Timpul, 1990, p. 135.
- [5] Margareta Chițcații – CV. [accesat 29.01.2023] Disponibil: <https://margarette.wordpress.com/about/>
- [6] GROSU, A. Cu cât e mai rău, cu atât e mai bine. Interviu cu Margareta Chițcații. În: Ziarul de Gardă din 15 septembrie 2005, p 5-6.
- [7] ADASCALIȚA, L. Ediții periodice și asociații umoristico-satirice din Republica Moldova. În: Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 1-3 aprilie 2020, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2020, Vol.2, pp. 370-373. ISBN 978-9975-45-634-0.
- [8] SPÎNU, C. Elena Rotaru, o artistă a punților armonice între realitate și vis. În: ARTA, Vol. XXVIII nr. 1, 2019, p. 169-171. ISSN 2345-1181.

Anexe:

Fig. 1. Elena Rotaru. Auzi, elefantule, cum tropăim noi?
Revistă de satiră și umor „Chipăruș” nr.22, noiembrie 1967

Fig. 2. Valentina Rusu-Ciobanu. Ce cauți, bade? Revista de satiră și umor „Chipăruș” nr. 7, aprilie 1958

Fig. 3. Natalia Bahecvan. Fără cuvinte. Ediția comună a revistelor de satiră și umor din Chișinău și Galați „Chipărușul” nr. 2-3 și „Cucuveaua” nr. 1 din 1993

Fig. 4. Margareta Chițcații. Daaa?! Salonul Național de artă satirică, Galeria de artă „Nicolae Mantu” Galați 2010

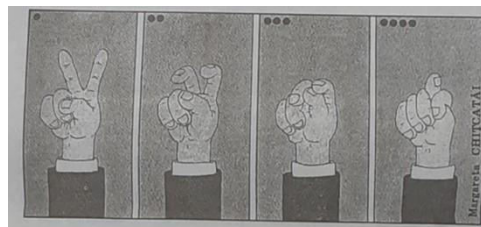

Fig. 5. Margareta Chițcații. 1, 2, 3, 4. HAZeta Uniunii Umoriștilor din Moldova „CUCU” nr.2, decembrie 2002

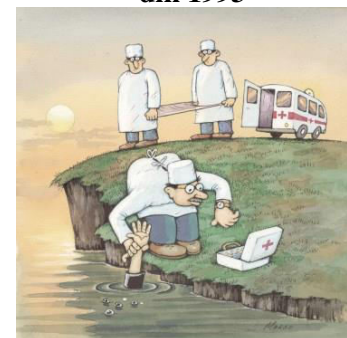

Fig. 6. Margareta Chițcații. „Salvatori ...” Revista „Chipăruș de la Moldova” nr. 1 din 2011